

Mateusz Marciniak

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

Młodzież akademicka wobec mobilności w czasach płynnej nowoczesności*

ABSTRAKT: W artykule, w nawiązaniu do myśli Zygmunta Baumana, zostały omówione warunki w społeczeństwie płynnej nowoczesności, które sprawiły, że mobilność stała się dla jego członków jedną z podstawowych wartości (wyznacznikiem sukcesu). Celem tekstu jest próba ustalenia, w jakim stopniu płynnonowoczesny stosunek do mobilności (najogólniej mówiąc: brak przywiązania do określonej przestrzeni fizycznej i społecznej) jest obecny wśród młodych Polaków, wychowanych w Polsce po 2004 roku (po akcesji do Unii Europejskiej). Kwestia jest analizowana na podstawie wyników badań pilotażowych (N=92) nad mobilnością młodzieży akademickiej (studentów Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM w Poznaniu). Rozważania kończy próba wyjaśnienia uzyskanych rezultatów badań.

SŁOWA KLUCZOWE: mobilność studencka, płynna nowoczesność, Zygmunt Bauman, młodzież akademicka.

* Artykuł został przygotowany w oparciu o badania, stanowiące podstawę pracy doktorskiej, pt. *Orientacje konsumpcyjne młodzieży studenckiej. Weryfikacja koncepcji Zygmunta Baumana*, napisanej pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Marii Dudzikowej i obronionej w 2011 roku na Wydziale Studiów Edukacyjnych UAM w Poznaniu.

Kontakt:	Mateusz Marciniak mateusz.marciniak@amu.edu.pl
Jak cytować:	Marciniak, M. (2017). Młodzież akademicka wobec mobilności w czasach płynnej nowoczesności. <i>Forum Oświatowe</i> , 29(1), 65–76. Pobrano z: http://forumoswiatowe.pl/index.php/czasopismo/article/view/540
How to cite:	Marciniak, M. (2017). Młodzież akademicka wobec mobilności w czasach płynnej nowoczesności. <i>Forum Oświatowe</i> , 29(1), 65–76. Retrieved from http://forumoswiatowe.pl/index.php/czasopismo/article/view/540

WPROWADZENIE

Zgodnie z diagnozami Zygmunta Baumana, rzeczywistość końca XX i początku XXI wieku określić można erą płynnej nowoczesności. Badacze tej rzeczywistości ogłaszają nastanie społeczeństwa permanentnej zmiany, ryzyka, ruchliwości czy sieci. W świetle analiz Baumana, w płynnonowoczesnym społeczeństwie dominuje niepewność we wszystkich sferach funkcjonowania. Strategią zaradczą w tych warunkach staje się brak zaufania i nieangażowanie się, a mobilność fizyczna oraz społeczna (mierzona możliwością swobodnego, nieograniczonego przemieszczania się, bycie w ciągłej gotowości do ruchu w przestrzeni) staje się jedną z podstawowych wartości. W artykule rekonstruję Baumanowską charakterystykę stosunku członków społeczeństwa płynnej nowoczesności do mobilności przestrzennej. Następnie ustalam stopień, w jakim ta charakterystyka jest zbieżna z właściwościami młodych Polaków, wychowanych w Polsce po transformacji ustrojowej i przystąpieniu do Unii Europejskiej. Empiryczną egzemplifikację stanowią tu rezultaty badań pilotażowych nad mobilnością młodzieży akademickiej, przeprowadzonych w 2017 roku na Wydziale Studiów Edukacyjnych UAM w Poznaniu.

PROROCTWO PŁYNNEJ NOWOCZESNOŚCI ZYGMUNTA BAUMANA

Bogaty dorobek Zygmunta Baumana (kilkadziesiąt książek, setki artykułów, wywiadów, referatów) spotyka się ze zróżnicowaną recepcją. Autor bywa uznawany za autorytet, komentatora i tłumacza rzeczywistości społecznej. Podkreśla się przenikliwość jego myśli (bycie „przewodnikiem”), uczciwe analizowanie i krytykę problemów (tragedii) współczesnych, niekiedy pomijanych w warsztatach innych socjologów (Bauman, Kubicki, Zeidler-Janiszewska, 2009; Burszta, 2010, s. 32–33). Jego twórczość krytykuje się niekiedy za jednowymiarowość i stanowczość niektórych diagnoz, pesymizm w ocenie współczesnego świata, a jednocześnie nadmierny optymizm w kwestii jego przyszłości (Bryant, 2010, s. 19; Ritzer, 2010, s. 239–241). Podkreśla się tendencję Baumana do powtarzania wybranych wątków w wielu pracach (lub całych fragmentów tych prac w nowym kontekście), z drugiej zaś strony niektóre wątki pojawiają się tylko raz i zostają porzucone, a przynajmniej nie są przepracowywane (Ritzer, 2010, s. 222–233).

Teksty Baumana są niezwykle popularne, często wydawane i wznawiane. Wynika to, między innymi, z jego stylu pisania – „atencji do literatury”, podejmowania dialogu z czytelnikiem i zachęcania do refleksji (Burszta, 2010, s. 34–35). Autor ma tendencję do metaforyzowania. Swobodne przemieszczanie się między „semantyką dyskursu potocznego, literackiego i naukowo-humanistycznego (a czasem i przyrodniczego)” pozwala zwiększyć możliwość eksploataowania jego tekstów (Zeidler-Janiszewska, 2010, s. 272). Bauman miał świadomość swego sposobu pisania: metafory (np. płynność) uznawał za sposób myślenia, który pozwala zrozumieć i stworzyć pojęcia naukowe, natomiast skłonność do powtórzeń tłumaczył tym, że „wątki uboczne” często stawały się podstawą kolejnych prac (Bauman, Kubicki, Zeidler-Janiszewska, 2009; Burszta, 2010, s. 34).

Za najważniejsze prace Baumana uznawane bywają teksty, dotyczące totalitaryzmu, nowoczesności, ponowoczesności, kapitalizmu czy globalizacji. Jednak wielu analityków (Bryant, 2010, s. 18; Ritzer 2010, s. 222–233) uznaje „płynną nowoczesność” za kategorię teoretyczną, która wywarła szczególnie znaczący wpływ na sposób postrzegania współczesnej rzeczywistości. Określany bywał nawet „prorokiem” ponowoczesności czy „tłumaczem” płynnej nowoczesności ze względu na postawienie diagnoz kondycji ludzkiej w nieokreślonej w pełni epoce dzięki silnej wyobraźni (Smith, 2010, s. 248–249).

NIEPEWNOŚĆ I PRZEMIJALNOŚĆ W PŁYNNYCH CZASACH

Kategoria „płynności” została przez Baumana wykorzystana jako kluczowa metafora w cyklu monografii, m.in.: *Płynna nowoczesność* (2006b), *Płynne życie* (2007b), *Płynne czasy. Życie w epoce niepewności* (2007a), *Płynny lęk* (2008a). W tekście nie rekonstruuje kategorii płynnej nowoczesności, a jedynie przybliżam kluczowe dla niej zjawiska i mechanizmy. Autor świat określa „płynnym”, gdyż nie potrafi (jak wszystkie płyny) „zbyt długo trwać nieruchomo i zachowywać jednego kształtu” (Bauman, 2011, s. 5). Życie w tym świecie (czy erze/epoce) jest wręcz „codzienną próbą powszechnej przemijalności. [...] nic nie trwa w nim zbyt długo, a już na pewno nie całą wieczność” (Bauman, 2007d, s. 223). W społeczeństwie płynnej nowoczesności „warunki działania ulegają zmianie, zanim sposoby działania zdążą zakrzepnąć w zwyczajowych i rutynowych formułach” (Bauman, 2007b, s. 5). Przyczynami tej sytuacji są, m.in. upadek państwa opiekuńczego i poddanie się wpływowi sił rynkowych, przejście od społeczeństwa wytwórców do społeczeństwa konsumentów (z władzą mody), rozwój możliwości technologicznych (zwłaszcza nowych mediów). Nieustanny przepływ (ludzi, środków itp.) prowadzi do powstawania globalnych problemów. Obywatele mają je rozwiązywać indywidualnie przy braku: realnego wpływu na „spektrum wyborów”, jednoznacznych, całożyciowych wzorców postępowania (np. oparcia w tradycyjnych wspólnotach, rodzinie, kodeksach) i uniwersalnych strategii podejmowania decyzji (Bauman, 2007b, s. 7–9, 2007d, s. 230).

Płynna nowoczesność jest erą, która „(...) cnotę trwałości przypisuje wyłącznie ciągłej przemijalności. Czas już nie »maszeruje«, ale płynie. Mamy do czynienia

z nieustannymi, powtarzającymi się w nieskończoność zmianami, którym nie towarzyszy żaden cel podróży, punkt docelowy” (Bauman, 2007d, s. 272; 2004, s. 152). Życie w warunkach ciągłej zmiany cechuje nieustanny niepokój, niepewność i pośpiech (Bauman, 2007b, s. 6). Przyczyn zafascynowania pośpiechem Bauman upatruje w specyficznej naturze czasu w społeczeństwie płynnej nowoczesności. Odwołując się do diagnozy M. Maffesoliego, uważa, że czas „nie ma natury ani cyklicznej, ani linearnej [...], ma naturę pointylistyczną, czyli rozpada się na mnóstwo oddzielnych strzępów, do tego stopnia, zredukowanych, że zbliżających się niemal do swojej geometrycznej idealizacji – bezwymiarowości” (Bauman, 2007d, s. 206–207, 2009, s. 40). W warunkach tych nie wiadomo, jakie kuszące i cudowne perspektywy przyniesie kolejna chwila oraz jakie możliwości właśnie umierają, więc musimy pozostać czujni, otwarci i gotowi do aktywności, by nie ominęła nas żadna szansa (niepowtarzalna i wyjątkowa), kryjąca się w danym momencie (Bauman, 2011, s. 25–26). To prowadzi do zafascynowania natychmiastowością oraz skupienia na teraźniejszości.

Według Baumana, w świecie płynnonowoczesnym każda zwłoka, czy opieszałość „zmieniają się w piętno niższości. [...] Pozycję w hierarchii wyznacza zdolność (lub jej brak) do redukcji bądź niwelowania do zera czasu dzielącego pragnienie od jego spełnienia” (2004, s. 163). Możliwość natychmiastowego zaspokajania (wszelkich) swoich potrzeb decyduje o wysokiej pozycji w tak konstruowanej hierarchii społecznej. Jeśli w życiu chodzi o to, aby przyjemne okazje „schwytać w przelocie, skonsumować na miejscu i być gotowym do następnej” (Bauman, 2007c, s. 183), to w konsekwencji bezzwłocznego spełnienia uzyskujemy natychmiastowe wyczerpanie i zniknięcie zainteresowania (Bauman, 2006b, s. 184). Czekanie oznacza tu utratę szans na szczęście, a zatem „życie bywa zazwyczaj życiem »pośpiesznym«” (Bauman, 2007d, s. 207, 2004, s.170). W tych warunkach perspektywa temporalna ogranicza się w zasadzie do teraźniejszości – ani przeszłość, ani przyszłość nie mają większego znaczenia przy podejmowaniu decyzji o dzisiejszych działaniach. To skrajne skupienie się na teraźniejszości jest wynikiem codziennego doświadczenia w społeczeństwie, w którym „[...] dni warte są tyle, i tylko tyle ile satysfakcja, jaką można z nich zebrać”, a odległą przyszłością martwią się tylko naiwni i nieprzeźorni” (Bauman, 2004, s. 167). W życiu kierujemy się zatem nową wersją starożytnego maksymy *carpe diem* –

po co czekać, skoro tutaj i teraz można delectować się przyszłą rozkoszą? [...] Przyszłość możemy skonsumować, by tak rzec, awansem – wciąż jednak pozostawiając sobie coś do skonsumowania [...]” (Bauman, 2008a, s. 17–18).

Ma to ogromny wpływ na poziom angażowania się czy podejmowanie zobowiązań.

W warunkach „płynności ram społecznych”, w których toczyć się będzie najbliższa aktywność życiowa jednostek, długoterminowe planowanie oraz powściągliwości w zaspokajaniu potrzeb wydają się nieracjonalne. Kulturę płynnej nowoczesności Bauman określa wręcz jako „kulturę niezaangażowania, nieciągłości i zapomnienia”

(2004, s. 180–190). Wartości, zasady czy ideały, rozumiane jako przyjęte wzorce postępowania, którym jesteśmy wierni przez całe życie, wydają się przeżytkiem. Jediną zasadą, której warto się trzymać na stałe, jest „bycie wszystkożercą”: gotowym spróbować wszystkiego, wystrzegającym się stałości i konsekwencji przekonań (Bauman, 2004, s. 183). Zmienność, brak jasnych reguł, punktów odniesienia i wskazówek, przemijalność wszystkiego oraz związana z nimi niepewność sprawiają, że trudno coś obdarzyć zaufaniem. Kluczowego znaczenia w takiej rzeczywistości nabiera ciągła gotowość do zmian – bycie otwartym na nowe możliwości, czyli elastyczność i mobilność.

MOBILNOŚĆ JAKO KLUCZOWA PŁYNNONOWOCZESNA WARTOŚĆ

Rolę mobilności w erze płynnej nowoczesności Zygmunt Bauman analizuje w kontekście przestrzeni społecznej (tu wskazuje przestrzeń publiczną i prywatną) oraz przestrzeni fizycznej, czyli materialnie istniejących miejsc (2007d, s. 370). Tym, co łączy oba rodzaje przestrzeni, jest konieczność bycia gotowym do „podróży” w każdej z nich, a metaforycznie rzecz ujmując – „jeśli odbywa się ją bez bagażu, przemieszczamy się szybciej i wygodniej. Długoterminowe zobowiązania i trwałe więzi krępują, jak wskazuje samo słowo »przywiązanie«” (Bauman, 2007c, s. 177). Strategią zaradcą wobec „płynności” świata jest zatem niezamykanie sobie drogi odwrotu, angażowanie się „nie dłużej, niż to absolutnie konieczne; zawsze jedynie płytko i powierzchownie”, by można bez trudu i przykrych konsekwencji zerwać zobowiązania (Bauman, 2004, s. 167). Długotrwałe zaangażowanie i przywiązanie do czegośkolwiek (i wobec kogokolwiek) w przestrzeni fizycznej lub społecznej odbiera elastyczność, krępuje „swobodę ruchu” i z tej perspektywy jest niepożądane.

W rozważaniach o poszukiwaniu utopii (społeczeństw idealnych) Bauman zauważa, że z reguły były one związane z konkretną przestrzenią – miejscem (2007c, s. 257–278). Współcześnie jednak utopia nie posiada swego toposu: „szczęście wiąże się z mobilnością, a nie z miejscem” (Bauman, 2007c, s. 278). W obecnych marzeniach o szczęściu miejsce jest jedynie punktem odniesienia, od którego stara się oderwać, stanowi początek, a nie koniec podróży. Dlaczego płynnonowoczesna utopia nie realizuje się w konkretnym miejscu? W świecie, w którym wszystko „wiruje”, miejsca zamieszkania człowieka szybko „tracą swój urok”, żadne z nich nie stanowi punktu dojścia, gdyż „nie trwa w takim samym stanie wystarczająco długo, by zdążono się w nim zadomowić” (Bauman, 2008b, s. 65). Właśnie dlatego w płynnej nowoczesności nie poszukuje się „zakorzenienia”, wręcz przeciwnie – wszystkie miejsca przemierza się możliwie szybko (Bauman, 2007b, s. 16). Mobilność stanowi zatem antidotum na niepewność i przemijalność otoczenia.

Mobilność (łatwość przemieszczania się w przestrzeni) staje się podstawowym czynnikiem rozwarstwienia w globalnej hierarchii (Bauman, 2007c, s. 161). Wytwarza się nowa elita – ludzie, dla których przestrzeń nie ma wielkiego znaczenia, „nie zwracają uwagi na odległość; [...] czują się swojsko w wielu miejscach, lecz w żadnym miejscu nie zatrzymują się na dłużej” (Bauman, 2007b, s. 9). Styl życia nowej

elity („turystów” – ludzi wolnych, dla których przestrzeń nie istnieje) nie jest dostępny dla wszystkich. Analizując społeczne znaczenie mobilności, Bauman zauważa, że na drugim biegunie w hierarchii są „włóczędzy” – współcześni niewolnicy, przywiązani do wyznaczonej przestrzeni (Bauman, 2006a, s. 112). Są oni konsumentami wybrakowanymi, „nowymi ubogimi”, marzącymi o życiu pierwszych – skupionych na poszukiwaniu nowych przestrzeni, oferujących większe wrażenia (Bauman, 2008b, s. 100–101).

Dążenie do mobilności prowadzi do istotnych zmian w przestrzeni społecznej – prowizoryczności więzi i braku zobowiązań w relacjach z innymi (Bauman, 2005, s. 3, 2007b, s. 10). W erze płynnej nowoczesności wszelkie „umowy” między dwojgiem ludzi (takie jak umowa pracy, przyjaźnie, małżeństwo) zawiera się z „klauzulą anulowania”, która określa czas trwania zobowiązania (Bauman, 2004, s. 145). Jeśli rozpad związku jest wysoce prawdopodobny, to warto zadbać o możliwość łatwego zakończenia relacji przed jego zawarciem (Bauman, 2007d, s. 186–187). Z tej perspektywy kontakty wirtualne (łatwe do nawiązywania i zrywania) stają się wartościową alternatywą dla kontaktów realnych, zwykle wymuszających zaangażowanie i oczekiwanie trwałości (Bauman, 2011, s. 27–29). Wysoka wartość mobilności powiązana jest także ze zmianami w sferze zaangażowania obywatelskiego. Trudno się angażować, nie mając realnego wpływu na „spektrum wyborów”. Obywatele, pozostawieni własnym siłom i zdani na oferty rynku, stają się konsumentami (Bauman, 2007c, s. 88–90, 2007d, s. 230). Zindywidualizowany konsument jest skupiony na własnej pomyślności, odmawia „tracenia sił i czasu na sprawy, które uważa za obojętne dla swej własnej pomyślności” (Bauman, 2007d, s. 372). Do działania nie stymuluje go odpowiedzialność za „Innego”, lecz własny interes (Bauman, 2007d, s. 37).

PŁYNNONOWOCZESNA MOBILNOŚĆ Z PERSPEKTYWY STUDENTÓW UAM

Zgodnie z diagnozą socjologiczną, zrekonstruowaną w oparciu o myśl Zygmunta Baumana, w niepewnym społeczeństwie płynnej nowoczesności tracą znaczenie długotrwałe zobowiązania i zaangażowanie, a jedną z podstawowych wartości staje się **bycie mobilnym**. Czy ta diagnoza jest zgodna z doświadczeniem współczesnej młodzieży akademickiej? Czy młodzi ludzie, którzy urodzili się po transformacji systemowej, a ich wychowanie przypadło na lata otwarcia granic Polski po wstąpieniu do Unii Europejskiej, postrzegają mobilność w sposób charakterystyczny dla członków społeczeństwa płynnej nowoczesności? Na te pytania spróbuję odpowiedzieć w odwołaniu do wyników badań nad mobilnością studentów Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM w Poznaniu.

METODA

W artykule przywołuję wybrane wyniki badań pilotażowych, dotyczących postaw młodzieży akademickiej wobec mobilności, ze szczególnym uwzględnieniem wymiany zagranicznej (na studia i praktyki) w ramach programu Erasmus+. Bada-

nia mają charakter diagnostyczno-zależnościowy, zostały prowadzone z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego, techniką ankiety (badanie audytoryjne, kwestionariuszowe).

PROCEDURA BADAWCZA I PRZEBIEG BADAŃ

Badanie pilotażowe przeprowadzono wśród studentów II roku studiów licencjackich na Wydziale Studiów Edukacyjnych UAM w Poznaniu. Dobór próby badanej miał charakter celowo-losowy (celowy dobór uczelni i kierunku studiów, losowy dobór studentów). Kwestionariusze ankiety były wypełniane przez respondentów audytoryjnie, z zapewnieniem poufności i anonimowości zgromadzonych danych. Uzyskano zwrotnie 92 wypełnione kwestionariusze ankiety (zwrot na poziomie 87 proc.). Wśród respondentów zdecydowaną większość stanowiły kobiety (N=87).

W kwestionariuszu ankiety umieszczona została tabela z następującym opisem: „W tabeli zamieszczamy opis współczesnego człowieka, dokonany przez jednego z socjologów.” Tabela zawierała siedem stwierdzeń, które odzwierciedlały, zrekonstruowany za Zygmuntem Baumanem, sposób postrzegania rzeczywistości, typowy dla członków społeczeństwa płynnonowoczesnego (Marciniak, 2015). Badani odpowiadali na pytanie: „W jakim stopniu wymienione właściwości są podobne do Twoich?”, zaznaczając wybraną opcję na czterostopniowej skali (od „bardzo podobne” do „zdecydowanie niepodobne”).

REZULTATY

W tekście analizuję ustosunkowanie studentów (ich podobieństwo) do dwóch właściwości, które wyrażają typowy dla członków społeczeństwa płynnonowoczesnego (według Baumana) stosunek do przestrzeni:

W1: Według niego, „bycie w ruchu” i podróż są przyjemniejsze niż „zatrzymanie się” na dłużej i dotarcie do celu.

W2: Łatwo zmienia miejsca, w których przebywa, i nie przywiązuje się do nich. Obca jest mu potrzeba silnego i stałego „zakorzenienia”.

Analiza ustosunkowania studentów WSE UAM do tych właściwości (tabela 1) pozwoli ustalić wstępnie, na ile istotna jest dla nich mobilność w przestrzeni i, pośrednio, w jakim stopniu trafna jest diagnoza Baumana.

Tabela 1

Ustosunkowanie respondentów do wybranych właściwości członków społeczeństwa płynnej nowoczesności – rozkład odpowiedzi.

ODPOWIEDŹ Z KAFETERII	W1		W2	
	N	%	N	%
Zupełnie niepodobne	18	19,6	30	32,6
Raczej niepodobne	29	31,5	29	31,5
Raczej podobne	28	30,4	24	26,1
Bardzo podobne	17	18,5	9	9,8
Razem	92	100	92	100

W przybliżeniu, co drugi badany uznał się za podobnego w jakimś stopniu do osoby, według której podróżowanie i bycie w ruchu są istotniejsze niż zatrzymanie się i dotarcie do celu (W1). Aż 2 na 10 respondentów uznało tę cechę za bardzo podobną do swoich własnych. Drugą z omawianych właściwości (W2) tylko 4 osoby na 10 określiły jako podobną do swoich własnych. Większość z nich uznała się za niepodobnych do osoby niemającej potrzeby zakorzenienia. Co dziesiąty respondent uznał tę właściwość za bardzo podobną (co trzeci uznał ją za zupełnie niepodobną) do swoich własnych. W uproszczeniu można przyjąć, że wśród badanych bardziej nasiloną jest właściwość W1 niż W2. Badani w minimalnie większym stopniu uznawali się za niepodobnych niż za podobnych do przedstawionych cech, wyrażających stosunek do przestrzeni, zgodny z diagnozą Baumana.

KONKLUZJE

Baumanowski opis współczesnego człowieka, jako podporządkowanego warunkom społeczeństwa płynnej nowoczesności, znajduje potwierdzenie w analizach innych badaczy. Diagnozują oni nastanie społeczeństwa ruchu, mobilności, przepływów czy sieci (Giddens, 2010; Urry, 2009, s. 85–102). Wyniki moich badań pilotażowych wskazują, że analizy te nie są bezzasadne, bowiem młodzież akademicka identyfikuje się w relatywnie dużym stopniu z właściwościami człowieka ustosunkowanego do przestrzeni zgodnie z wymogami ery płynnej nowoczesności. W przybliżeniu, tylko co drugi respondent uznał, że jest zupełnie niepodobny do osoby, ceniącej bardziej podróżowanie niż zatrzymanie się w miejscu, a 3 osoby na 10 ustosunkowały się tak do odrzucenia potrzeby zakorzenienia i nieprzwiązania do przestrzeni. Czy zatem Baumanowską diagnozę mobilności jako kluczowej wartości w płynnej nowoczesności możemy uznać za adekwatną do warunków polskich – czy mobilność okazała się istotna dla młodych Polaków?

Model społeczeństwa płynnej nowoczesności Bauman opisuje, komentując rzeczywistość w wysoko rozwiniętych krajach zachodniej Europy oraz Ameryki Pół-

nocnej. Tymczasem, społeczeństwo polskie jest naśladowcze. Według Ziółkowskiego (2000, s. 84–85), w Polsce po przełomie transformacyjnym jednocześnie próbowano wprowadzać trzy modele, odpowiadające trzem stadiom w historii społeczeństw rozwiniętego kapitalizmu o ustabilizowanej demokracji: 1) stadium „wczesnej nowoczesności”, 2) stadium „późnej nowoczesności”, i wreszcie 3) etap „ponowoczesności” (wzrost konsumpcji, duże znaczenie mediów, procesów globalizacji, różnorodność wzorów). Z kolei Kwieciński (2000) postawił tezę o hybrydyzacji warunków życia społecznego w Polsce na przełomie wieków, ze względu na konieczność pokonania kryzysów oraz faz modernizacji, wyróżnionych przez A. Giddensa (ewolucyjna, technokratyczna, refleksyjna). Polskie społeczeństwo w ciągu minionych trzech dekad naśladowało zatem społeczeństwa wysoko rozwinięte. Jeśli przyjmiemy, że socjalizacja i wychowanie badanej młodzieży akademickiej przebiega(ły) w warunkach kształtowania się zjawisk i procesów charakterystycznych dla ery płynnej nowoczesności, to rezultat, zgodnie z którym blisko połowa respondentów określiła analizowane właściwości za podobne do własnych, możemy uznać za relatywnie wysokie podobieństwo do modelu Baumana.

„Płynna nowoczesność” jest typem idealnym i, w związku z tym, trudno oczekiwać pełnej zbieżności z tym modelem społeczeństwa. Rozkład danych w moich badaniach zbliżony jest do normalnego, a to można uznać za zbieżne ze stanem oczekiwanym w przypadku adekwatności stawianych przez Baumana diagnoz. Rozpatrując granice między tym, co jednostkowe, a tym, co społeczne, Ruth Benedict podkreśla, że ludzie nie są „automatami, wypełniającymi nakazy swej cywilizacji. Żadna ze znanych kultur nie była zdolna zniweczyć różnic w temperamentach tworzących ją ludzi. Mamy tu zawsze do czynienia z kompromisem” (Benedict, 1999, s. 311). Być może, studenci WSE UAM nie mieli na tyle elastycznych „pierwotnych dyspozycji” – ich możliwości nie zbiegły się idealnie z cechami oczekiwanymi przez społeczeństwo albo warunki socjalizacji nie pozwoliły na to, i dlatego ich funkcjonowanie nie było w pełni zgodne z wymogami płynnej nowoczesności.

Stosunek badanych studentów do przestrzeni można wyjaśniać także w odwołaniu do kategorii „ryzyka” i „sieci”. Badacze podkreślają, iż współcześnie doszło do uniwersalizacji zagrożeń i ich percepcji, w związku z nieprzewidywalnością przyszłości. Ryzyko wiąże się także z dokonywaniem wyborów (celów, środków, alternatyw). Współcześnie pojawiają się nowe formy ryzyka i ma ono zarówno społeczne jak i indywidualne wymiary, co powoduje że tracimy kontrolę nad życiem (Giddens, 2010, s. 35–36, s. 111). W takiej rzeczywistości nie można ufać przyszłości, najważniejsza staje teraźniejszość i rozumiała jest niechęć do „zakorzenienia” – jednoznacznego określenia swego miejsca w przestrzeni. Wobec rozdzielenia czasu i przestrzeni, czyli warunków, które Anthony Giddens (2010, s. 31–33) opisuje jako ich „opróżnienie” (np. brak potrzeby wyznaczania miejsc uprzywilejowanych), nie dziwi, że tylko co trzeci respondent uznał, że jego właściwości są zdecydowanie niepodobne do osoby, która stara się nie przywiązywać do żadnego miejsca lub łatwo zmienia przestrzeń, w której przebywa. Warunki współczesne w związku z ekspansywnym rozwojem technologicznym można określić jako wszechobecne „wykorzenienie”. Towarzyszy

temu wzrost znaczenia kategorii „mobilności”, która staje się podstawową w niemal wszystkich sferach życia (Urry, 2009, s. 11–15). Trudno oczekiwać, że studenci w takiej rzeczywistości będą zdecydowanie wybierali strategię „zakorzenienia”.

Relatywnie wysoki stopień zbieżności właściwości badanych z Baumanowskim opisem członka społeczeństwa płynnej nowoczesności można interpretować także w odwołaniu do kategorii „globalnego nastolatka”. Może przebadana przez mnie młodzież akademicka należy już do pokolenia, którego wizerunek „unosi się nad planetą” i promowany jest przez korporacje i media (Klein, 2004, s. 136–139)? Przedstawiciele tej grupy „nie żyją w przestrzeni geograficznej, lecz w globalnej pętli konsumennej” dzięki „połączeniu” nowymi technologiami (Klein, 2004, s. 137). Możliwe zatem, że studenci ulegli tej „indoktrynacji”, a w związku z tym przestrzeń przestała dla nich być barierą, ich codzienne doświadczenie pozwala wysoko wartościować mobilność.

Na uzyskane rezultaty można spojrzeć także z perspektywy aspiracji oraz możliwości młodzieży, związanych z mobilnością przestrzenną. Wzrosły one wyraźnie od roku 1989, a szczególnie po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, co wiązało się ze wzrostem dostępności takiej oferty, jak: programy stypendialne, wyjazdy i staże zagraniczne, praca sezonowa itp. (np. Koralewicz, 2009, s. 227 i kolejne). Nie jest więc zaskakujący wzrost liczby wyjazdów zagranicznych wśród studentów, co bardzo dobrze obrazują dane, dotyczące udziału młodych ludzi w programie Erasmus+. W ciągu kilku ostatnich lat odnotowano kilkudziesięcioprocentowy wzrost liczby mobilności studenckich w tym programie, co dało podstawę do sformułowania tezy o nastaniu pokolenia Erasmus (Brown, Guereño-Omil, Hannam, 2014, s. 17–18). Perspektywę swobodnego przemieszczania się w przestrzeni młodzież postrzega raczej jako źródło szans niż zagrożeń (m.in. ze względu na możliwość poznawania świata i gromadzenia w nim wrażeń). Ustosunkowanie badanych studentów do mobilności przestrzennej pozwala postawić tezę, że Baumanowskie prorocstwo społeczeństwa płynnej nowoczesności ziszcza się w odniesieniu do polskiej rzeczywistości.

BIBLIOGRAFIA

- Bauman, Z. (2004). *Życie na przemiał*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Bauman, Z. (2005). *Tożsamość: Rozmowy z Benedetto Vecchim*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Bauman, Z. (2006a). *Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Bauman, Z. (2006b). *Płynna nowoczesność*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Bauman, Z. (2007a). *Płynne czasy. Życie w epoce niepewności*. Warszawa: Sic!
- Bauman, Z. (2007b). *Płynne życie*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Bauman, Z. (2007c). *Społeczeństwo w stanie obłądzenia*. Warszawa: Sic!
- Bauman, Z. (2007d). *Szanse etyki w zglobalizowanym świecie*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Bauman, Z. (2008a). *Płynny lęk*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.

- Bauman, Z. (2008b). *Wspólnota. W poszukiwanie bezpieczeństwa w niepewnym świecie*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Bauman, Z. (2009). *Konsumowanie życia*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Bauman, Z. (2011). *44 listy ze świata płynnej nowoczesności*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Bauman, Z., Kubicki, R., Zeidler-Janiszewska, A. (2009). *Życie w kontekstach: rozmowy o tym, co za nami i o tym, co przed nami*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne.
- Benedict, R. (1999). *Wzory kultury*. Warszawa: Muza.
- Brown, R., Guereño-Omil, B., Hannam, K., (2014). Erasmus mobility and employability research. W: Bryła, P., Domański, T. (red.), *The impact of the Erasmus Programme on mobility and employability* (s. 11–26). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Bryant T. (2010). Płynna nowoczesność 2.0. W: *Zrozumieć nowoczesność: księga jubileuszowa Zygmunta Baumana* (s. 17–29). Łódź: Wydawnictwo Oficyna.
- Burszta, W.J. (2010). Zygmunt Bauman – nie myśleć tunelowo. W: *Zrozumieć nowoczesność: księga jubileuszowa Zygmunta Baumana* (s. 31–35). Łódź: Wydawnictwo Oficyna.
- Giddens, A. (2010). *Nowoczesność i tożsamość. Ja i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Warszawa: PWN.
- Klein, N. (2004). *No logo*. Kraków: Świat Literacki.
- Koralewicz, J. (2009). O relacjach i poczuciu więzi młodzieży. W: J. Koralewicz, P. Ruszkowski, J. Bieliński, A. Figiel (red.), *Dylematy światopoglądowe młodzieży. Pokolenie JP II* (s. 227–245). Poznań: Zysk i S-ka.
- Kwieciński, Z. (2000). Pedagogika i edukacja wobec wyzwania kryzysu i gwałtownej zmiany społecznej. W: Z. Kwieciński (red.), *Alternatywy myślenia o/dla edukacji* (s. 7–12). Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Marciniak, M. (2015). *Orientacje konsumpcyjne młodzieży akademickiej. Perspektywa Baumanowska*. Wyd. 2. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Ritzer, G. (2010). „Płynna globalizacja”: zastosowanie i krytyka pojęcia płynności Zygmunta Baumana. W: *Zrozumieć nowoczesność: księga jubileuszowa Zygmunta Baumana* (s. 221–241). Łódź: Wydawnictwo Oficyna.
- Smith, D. (2010). *Zygmunt Bauman. Strategiczne zerwanie i hermeneutyka socjologiczna*. W: *Zrozumieć nowoczesność: księga jubileuszowa Zygmunta Baumana* (s. 243–253). Łódź: Wydawnictwo Oficyna.
- Urry, J. (2009). *Socjologia mobilności*. Warszawa: PWN.
- Zeidler-Janiszewska, A. (2010). Świat w metaforach, świat w obrazach. W: *Zrozumieć nowoczesność: księga jubileuszowa Zygmunta Baumana* (s. 271–281). Łódź: Wydawnictwo Oficyna.
- Ziółkowski, M. (2000). *Przemiany interesów i wartości społeczeństwa polskiego. Teorie, tendencje, interpretacje*. Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.

UNIVERSITY STUDENTS TOWARD MOBILITY IN THE LIQUID MODERNITY ERA

ABSTRACT: The article discusses conditions in the society of liquid modernity in light of Zygmunt Bauman's diagnosis. Because of those conditions, mobility (generally speaking, the lack of strong bonds with physical and social space) became very important. The article aims to discuss the point to which Bauman's diagnosis coincides with the characteristics of Poles who grew up after accession to the European Union in 2004. The issue is analyzed on the basis of author's pilot research into the mobility of university students (N=92) of the Faculty of Educational Studies of Adam Mickiewicz University in Poznań. It concludes with an attempt to explain the research findings.

KEYWORDS: student mobility, liquid modernity, Zygmunt Bauman, academic students.

